

Jari-Erik Nurmi

Miksi nuori syrjäytyy?

Suomessa on noin 25 000–40 000 (4–6 %) iältään 15–24-vuotiasta nuorta, jotka ovat jääneet koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle. Koulunkäynnin keskeytyminen ennustaa heikkoa työmarkkina-asemaa ja alhaista tulotasoa aikuisuudessa. Viimeaikaiset tutkimustulokset ovat osoittaneet, että syrjäytymisen ja koulun keskeyttämisen taustalla ovat usein vanhempien alhainen koulutustaso tai yksinhuoltajuus sekä nuorten oppimisvaikeudet. Psykologisena syrjäytymisen mekanismina toimii nuoren kielteisen ajattelun ja heikon motivaation sekä hänen koulumenestyksensä muodostama itseään toteuttava kielteinen noidankehä. Keskeisiä periaatteita syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä ja interventioissa ovat nuoren itsetunnon tukeminen, myönteisen ajattelun vahvistaminen, koulutussuunnitelmien tekeminen ja uratavoitteista päättäminen.

Asiasanat: interventiot, koulupudokkaat, motivaatio, oppimisvaikeudet, syrjäytyminen

Julkisuudessa on viime aikoina keskusteltu paljon nuorten syrjäytymisestä ja ”koulupudokkaista”. Osa keskustelijoista on ollut huolestuneita siitä, että koulutuksensa keskeyttäneet ja syrjäytymisvaarassa olevat nuoret voivat ajautua myöhemmin elämässään myös muihin ongelmiin kuten pitkäkestoiseen työttömyyteen, päihteiden käyttöön ja heikkoon taloudelliseen asemaan. Toiset keskustelijat ovat olleet selvästi huolestuneempia Suomen taloudesta ja tulevaisuudesta. Jos merkittävä määrä nuoria

ei saa kunnan koulutusta ja ajautuu varhain työelämän ulkopuolelle, maamme ei selviä keskeisistä tulevaisuuden haasteista, kuten suurten ikäluokkien eläkkeelle siirtymisestä ja sen aiheuttamasta huoltosuhteen muutoksesta.

Nuorten syrjäytymistä koskeva tutkimustieto on kuitenkin sekä vajavaista että hajanaista. Yksimielistä käsitystä ei ole niinkään yksinkertaisesta asiasta kuin kuinka paljon suomalaisia nuoria on sekä koulutuksen että työelämän ulkopuolella. Arviot määrästä ovat vaihdelleet 15 000:n ja 100 000 välillä (Kaukonen, 2007; Pitkänen, Aho, Koponen, Kylmäkoski, Nieminen & Virjo, 2007). Samalla tapaa meillä on suhteellisen vähän luotettavaa tietoa siitä, mikä nuorten syrjäytymistä selittää. Tämä johtuu siitä, että syrjäytyneiden nuorten tutkimus on haastavaa. Se ensinnäkin vaatii laajoja seurantatutkimuksia, koska syrjäytyneitä nuoria ja koulupudokkaita on prosentuaalisesti suhteellisen pieni osuus ikäluokasta. Toiseksi syrjäytyneet nuoret eivät pudottau vain koulutuksesta vaan usein myös tutkimuksista.

Syrjäytymisen ja koulupudokkaaksi päättymisen syitä voidaan etsiä monilta suunnilta. Niiden perustana voivat olla esimerkiksi nuorten perhetausta tai vanhempien arvot, toimintatavat ja roolimallit. Syyt voivat olla myös yksilöllisiä. Esimerkiksi geneettisperäiset oppimisvaikeudet voivat selittää nuorten syrjäytymistä, kuten myös nuorten masentuneisuus tai vähäinen oppimismotivaatio.

Tulen tässä lyhyessä katsauksessa tarkastelemaan aiemman tutkimustiedon pohjalta seuraavia kysymyksiä: Kuinka suuri osa nuorista on vaarassa syrjäytyä? Missä koulutuksen vaiheessa syrjäytyminen tapahtuu? Mihin syrjäytyminen johtaa? Mistä syrjäytyminen johtuu? Ja miten syrjäytymistä voidaan estää ja hoitaa?

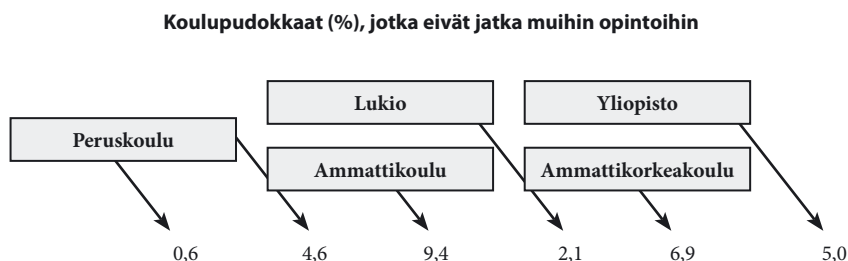
KUINKA PALJON SYRJÄYTYNEITÄ NUORIA ON JA MITÄ HEILLE TAPAHTUU?

Arvioinnit siitä, miten paljon nuoria jää koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle, vaihtelevat huomattavasti eri tutkimuksissa (Kaukonen, 2007; Pitkänen ym., 2007). Tämä johtuu sekä tilastojen puutteista että siitä, että nuorten koulutuspolut ovat kovin moninaisia (Kaukonen, 2007; Karpinen, 2007). Kaukosen (2007) arvion mukaan vuoden 2005 lopussa 15–24-vuotiaista suomalaisnuorista oli rekisteröintitietojen ulkopuolella noin 20 000, joista 14 000:lla ei ollut toisen asteen koulutusta. Työttömiä samasta ryhmästä oli 32 000, joista taas 9 500:lla ei ollut toisen asteen koulutusta. Sosiaaliturvan varassa eli 2 500 nuorta. Tämän pohjalta voidaan arvioida, että Suomessa 15–24-vuotiaista nuorista noin 23 000–40 000 (4–6 %) on syrjäyty-

misvaarassa. Alempi arvio perustuu ilman peruskoulutusta olevaan ryhmään ja ylempi arvio rekisteritietojen ulkopuolella olleisiin sekä kahteen kolmannekseen työttömien määrästä. Eräät muut selvitykset ovat päätyneet vielä selkeästi suurempiin lukuihin (Häggman, 2007).

Nuorten syrjäytyminen voi tapahtua monissa koulutuksen vaiheissa. Kuviossa 1 on esitetty yhteenveto niiden oppilaiden prosentuaalisista osuuksista, jotka vuosina 2005–2006 keskeyttivät koulutuksen eivätkä jatkaneet muuhun koulutukseen (Häggman, 2007; Opetusministeriö, 2005). Kuten taulukosta ilmenee, nuorten syrjäytyminen on kasautuva ilmiö, joka alkaa heti peruskoulun jälkeen mutta täydentyy myöhemmin erityisesti ammattikoulun ja ammattikorkeakoulun mutta myös lukion ja yliopiston keskeyttäneistä.

Peruskoulun jälkeen koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääminen ennustaa nuorten myöhempää elämää kuten keskimääräistä heikompaa työmarkkina-asemaa (esim. työttömyyttä ja varhaiseläkkeelle siirtymistä) ja alhaista tulotasoa aikuisuudessa (Vanttaja & Järvinen, 2004). Samoin koulutuksen ulkopuolelle jääminen liittyy naisten varhaiseen lastensaantiin sekä yksinhuoltajuuteen. Alun perin koulunsa keskeyttäneet naiset näyttävät kuitenkin kouluttautuvan myöhemmin

Kuvio 1. Miten syrjäytyminen ja koulupudokkaaksi päätyminen etenevät?

uudelleen useammin kuin miehet (Vantaja, 2005).

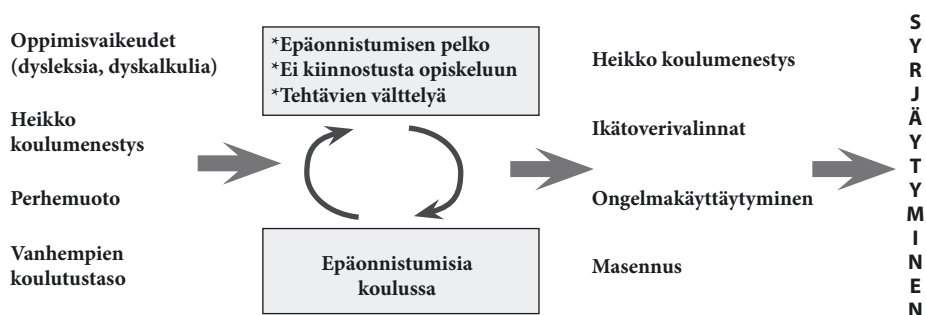
MITÄ TIEDETÄÄN SYRJÄYTYMISEN SYISTÄ?

Kuviossa 2 on kuvattu mahdollisia syrjäytymisen sosiaalisia ja yksilöllisiä syitä. Aiempi tutkimustieto nimittäin osoittaa, että syrjäytymisellä ja koulun kesken jättämisellä on selkeä sosiaalinen tausta. Esimerkiksi pelkän perusasteen suorittaneiden nuorten vanhemmilla on usein itsellään vain perusasteen koulutus (Vantaja, 2005). Vähiten kiinnostuneita kouluttautumaan ovat perusasteen koulutuksen saaneiden vanhempien pojat. Samantapainen tulos näkyy myös koulun tasolla. Kouluissa, joiden oppilaiden äitien koulutustaso on alhainen, oppilaiden syrjäytymisriski on myös suuri eivätkä oppilaat kovin todennäköisesti hakeudu toisen asteen koulutukseen (Savioja & Alatupa, 2007). Toisin sanoen sellaisissa kouluissa, joihin valikoituu lapsia alhaisen koulutustason perheistä, syrjäytymisriski on korkea riippumatta nuoren omien vanhempien koulutustaustasta.

Myös useissa ulkomaisissa tutkimuksissa on osoitettu sosiaalisen taustan

vaikuttavan nuorten koulutusvalintoihin (Harrington, 1994). Vanhempien vähäinen koulutus ja alhainen sosioekonominen asema voivat vaikuttaa nuorten koulunkäyntiin monien mekanismien kautta: yksi on vanhempien välittämät koulutusta koskevat arvostukset, toinen liittyy vanhempien kykyyn tukea ja ohjata lasta koulussa ja kolmas mahdollinen mekanismi liittyy siihen, että lapsia voivat ohjata samat piirteet ja taipumukset kuin heidän vanhempiaan-kin aikanaan.

Myös perhemuoto vaikuttaa suomalaisten nuorten syrjäytymisriskiin. Erityisesti yksinhuoltajaperheiden lapsilla on suurempi riski syrjäytyä verrattuna ydinperheissä kasvaneisiin nuoriin (Onatsu & Nurmi, 1997). Tämä näyttäisi osittain johtuvan siitä, että he myös pärjäävät koulussa muita nuoria heikommin (Bogges, 1998). Yksinhuoltajaperheiden lasten suurempaa riskiä syrjäytyä voivat taas selittää monetkin tekijät, vaikka tutkimusta asiasta on vähän. Koska poikien syrjäytymisriski on suurempi kuin tyttöjen, voi tyypillisessä yksinhuoltajaperheessä miehisen koulutus- ja uramallin puute heikentää poikien mahdollisuutta löytää itselleen sopivaa koulutusväylää ja ammattia (Onatsu & Nurmi, 1997).

Kuvio 2. Syrjäytymisen sosiaaliset ja yksilölliset mekanismit

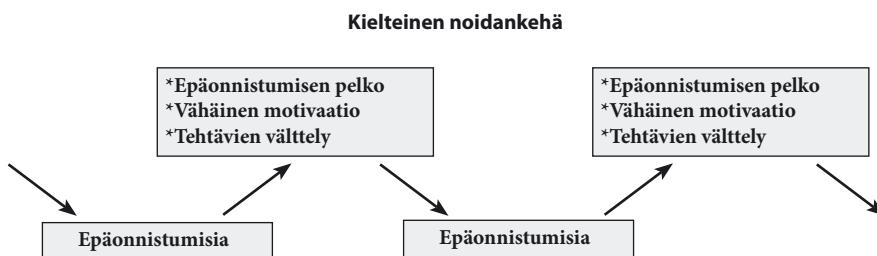
Myös nuoren koulumenestys ja oppimisvaikeudet ennustavat myöhempää koulutusvalintoja ja koulutuksen keskeyttämistä (Maughan, 1995). Aiemmissa suomalaisissa tutkimuksissa on havaittu, että nuoret, jotka menestyvät koulussa heikosti tai joilla on oppimisvaikeuksia, menevät useammin ammattikouluun tai jättäytyvät kokonaan pois toisen asteen koulutuksesta kuin muut nuoret (Savolainen, 2001). Myös monet ulkomaiset tutkimukset osoittavat, että oppimisvaikeudet ennustavat vähäistä osallistumista peruskoulutuksen jälkeiseen koulutukseen (Maughan, 1995; Levine & Nourse, 1998).

SYRJÄYTYMISEN MEKANISMEJA

Kuviossa 2 on kuvattu myös erilaisia psykologisia mekanismeja, jotka vaikuttavat nuoren syrjäytymiseen. Ensinnäkin nuoren oppimisvaikeudet ja oppimistilanteissa saatu kielteinen palaute luovat pohjaa kielteisille ajatuksille oppimista ja koulua kohtaan. Tällaiset kielteiset ajatukset koostuvat heikosta oppimismotivaatiosta ja epäonnistumisen pelosta uusissa ja haastavissa oppimistilanteissa (Onatsu-Arviolommi & Nurmi, 2000). Ne johtavat usein siihen, että oppilas ei keskity tehtä-

vään vaan suuntaa huomionsa aivan muihin asioihin (Nurmi, 1993) – vaikeita tehtäviä kohdatessaan nuori ”häselteä” eikä keskity. Vaikka tällainen toimintatapa voi vähentää nuoren ahdistusta ja tuoda hyväksyttävän selityksen epäonnistumisille, se lisää epäonnistumisen todennäköisyyttä entisestään. Epäonnistumiset taas vähentävät oppimismotivaatiota ja lisäävät epäonnistumisen pelkoa ja tehtävän välttelyä myöhemmissä tilanteissa (Onatsu-Arviolommi & Nurmi, 2000). Näin nuoren ajattelu, motivaatio ja toiminta sekä hänen koulumenestyksensä muodostavat kielteisen, itseään toteuttavan noidankehän (kuvio 3). Noidankehä altistaa nuoren syrjäytymiselle (Nurmi, Salmela-Aro & Ruotsalainen, 1994), koska se yleistyy myös muihin vaativiin tilanteisiin.

Toiseksi nuoren sosiaalinen tausta voi vaikuttaa hänen oppimismotivaatioonsa ja koulua koskevaan ajatteluunsa ja tätä kautta luoda pohjaa syrjäytymiselle ja koulu-uralta putoamiselle. Omat tutkimuksemme ovat esimerkiksi osoittaneet, että pojat, joiden isien koulutus on alhainen, ovat vähemmän kiinnostuneita lukemisesta ja matematiikasta jo ensimmäisenä kouluvuotena verrattuna muihin lapsiin (Nurmi, Hirvonen & Aunola, 2008). Vähäinen kiinnostus keskeisiin oppiaineisiin

Kuvio 3. Kielteinen noidankehä: motivaatio, ajattelutavat ja epäonnistuminen

taas ennustaa myöhempää heikkoa koulumenestystä.

Kuviossa 3 on kuvattu myös mahdollisia mekanismeja, jotka voivat vahvistaa kielteisen ajattelun ja vähäisen oppimismotivaation merkitystä syrjäytymisessä. Vähäinen oppimismotivaatio ja välttämiskäyttäytyminen johtavat usein heikompaan koulumenestykseen (Nurmi ym., 1994), joka puolestaan heikentää nuoren mahdollisuuksia päästä haluamalleen koulutusväylälle peruskoulun jälkeen. Nuoret myös hakeutuvat usein toveriryhmiin, joiden jäsenet muistuttavat heitä itseään esimerkiksi koulumenestyksen osalta (Kiuru, Nurmi, Aunola, Salmela-Aro, painossa). Kun nuori liittyy ikätoveriryhmään, jonka muut jäsenet suhtautuvat koulunkäyntiin kielteisesti, tämä vahvistaa hänen oman ajattelunsa kielteisyyttä sekä käsitystä, ettei koulunkäynti ole tärkeää. Vähäinen oppimismotivaatio, epäonnistumisennakoinnit ja oppimistilanteiden välttely liittyvät myös muihin ongelmiin kuten sisäiseen (masennus, ahdistuneisuus) ja ulkoiseen ongelmakäyttäytymiseen (aggressiivisuus, levottomuus; Nurmi ym., 2008). Tällainen ongelmakäyttäytyminen lisää entisestään nuoren syrjäytymisen todennäköisyyttä.

MITEN SYRJÄYTYMISTÄ VOIDAAN EHKÄISTÄ JA MITEN SIIHEN VOIDAAN VAIKUTTAA?

Syrjäytymiseen voidaan puuttua nuoren ”syrjäytymisuran” eri vaiheissa – koulussa (esim. peruskoulussa, 10-luokalla, ammatikoulussa), ammatinvalinnan ohjauksessa tai koulun oppilaanohjauksessa, erilaisissa kuntoutusmuodoissa (työpajoissa ja kuntoutuskeskuksissa) ja muissa tilanteissa (kuten oikeuskäsittelyissä ja vankilassa). Keskeistä on, että vaikutustavat vaihtelevat eri ympäristöissä kahden seikan mukaisesti: mitä toimintamahdollisuuksia on tarjolla ja millainen on syrjäytymiskehityksen vaikeusaste. Joitakin yleisiä periaatteita ennaltaehkäisylle ja vaikuttamiselle voidaan kuitenkin hahmotella (taulukko 1).

Ensimmäinen vaihe syrjäytymiseen puuttumisessa on nuoren tilanteen kartoitus: 1. Onko nuorella selkeitä oppimisvaikeuksia? Jos on, niin millä alueella ne ovat (esim. kielellinen vai matemaattinen oppimisvaikeus) ja onko niihin saatavissa kuntoutusta? 2. Onko nuorella mielenterveyden ongelmia (masentuneisuutta, ulkoista ongelmakäyttäytymistä, päihteiden käyttöä)? Millaista kuntoutusta nuorelle

Taulukko 1. Miten toimia syrjäytyneiden nuorten kanssa?

- Kielteisten ajattelu- ja toimintatapojen purkaminen
- Sosiaalisten taitojen opettelu
- Vastoinkäymisiin varautuminen
- Koulutussuunnitelmien ja uratavoitteiden sopiminen
- Sosiaalisen pääoman ja verkostojen etsiminen
- Onnistumiskokemusten luominen
 - myönteinen minäkäsitys ja ajattelu
- Tulevaisuuden vaihtoehtojen miettiminen

on tarjolla näihin ongelmiin? 3. Millainen toveripiiri nuorella on, ja olisiko mahdollisuutta vaikuttaa siihen? 4. Onko nuorella aikuiskontakteja (nk. sosiaalista pääomaa), ja millaisia ne ovat? 5. Onko nuorella koulutussuunnitelmia, ja ovatko ne realistisia? Vaikka näihin asioihin vaikuttamisen mahdollisuudet vaihtelevat eri ympäristöissä (koulut, työpajat jne.), niiden arviointi ja mahdollisten keinojen löytäminen on tärkeää.

Toinen vaihe on syrjäytymiseen puuttuminen. Suomessa onkin jo lähes parikymmentä vuotta kokeiltu erilaisia toimintamuotoja syrjäytyneiden ja työttömien nuorten tukemisessa. Ne pitävät sisällään erilaista työpajatoimintaa, kuntoutuskursseja ja koulutusta (Piri, Lehtoranta, Leivo & Nurmi, 1998). Vaikka toimintaa on ollut paljon, yhtenäisiä käytäntöjä ei ole syntynyt. Tukimuotojen vaikuttavuutta ei myöskään ole tutkittu käyttämällä kokeellista interventioasetelmaa vertailuaineistoon.

Joissakin toimintamuodoissa on kuitenkin käytetty periaatteita, jotka perustuvat aiempaan tutkimukseen ja systemaattiseen teorianmuodostukseen (Piri ym., 1998; Vuori, Koivisto, Mutanen, Jokisaari & Salmela-Aro, 2008; Vuori & Silvonen, 2002). Tällaisia ovat mm. seuraavat toimintaperiaatteet (kuvio 4): 1. Käytetään toiminnallisia menetelmiä eli opetellaan uusia toimintatapoja tekemällä konkreettisia asioita (esim. työpajat). 2. Pyritään vahvistamaan nuorten myönteistä käsitystä itsestään tarjoamalla heille konkreettisia onnistumiskokemuksia. 3. Vahvistetaan myönteistä ajattelua ja toimintatapoja silloin kun niitä esiintyy (Piri ym., 1998). 4. Harjoitellaan työssä ja työpaikoilla tarvittavia sosiaalisia taitoja. 5. Opetetaan nuorille ”vastoinikäymisiin varautumista”, toisin sanoen mietitään jo etukäteen, mikä eri tilanteissa voi mennä vikaan ja miten

silloin tulisi toimia (Vuori ym., 2008; Vuori & Silvonen, 2002).

Edellisten toimintatapojen lisäksi vaikutusyritysten tulisi pyrkiä integroimaan nuoret yhteiskuntaan pidemmällä tähtäimellä. Tämä tarkoittaa seuraavia asioita: 1. Mietitään yhdessä nuorten kanssa, millainen heidän tulevaisuutensa voi olla ja millaisia vaihtoehtoja heillä on. 2. Autetaan nuoria koulutus- ja uratavoitteiden asettamisessa ja konkreettisten suunnitelmien tekemisessä näiden toteuttamiseksi. 3. Autetaan nuoria löytämään sosiaalisia verkostoja, jotka voivat tukea heitä heidän koulutus- ja urasuunnitelmiansa toteuttamisessa. Tällaiset sosiaaliset verkostot koostuvat parhaimmillaan varttuneemmista työntekijöistä, jotka toimivat nuorta kiinnostavilla aloilla.

YHTEENVETOA

Suomessa on noin 25 000–40 000 iältään 15–24-vuotiasta nuorta, jotka ovat koulutuksen ja työelämän ulkopuolella ja sen vuoksi syrjäytymisvaarassa. Koulu-uralta putoaminen ennustaa tiettyjä aikuiselämän piirteitä, kuten heikkoa työmarkkina-asemaa ja alhaista tulotasoa sekä naisilla yksinhuoltajuutta. Syrjäytymisen ja koulunkäynnin keskeyttämisen taustalla on usein vanhempien alhainen koulutustaso tai yksinhuoltajuus sekä nuorten oppimisvaikeudet, vähäinen oppimismotivaatio ja kielteiset oppimiseen liittyvät ajattelutavat. Syrjäytymiseen voidaan kuitenkin puuttua. Keskeisiä periaatteita tällaisessa ennaltaehkäisyssä ja vaikuttamisessa ovat nuorten myönteisen minäkuvan ja ajattelun vahvistaminen sekä nuoren integroiminen yhteiskuntaan uusien koulutussuunnitelmien ja uratavoitteiden avulla.

Kirjoittajatiedot:

Jari-Erik Nurmi toimii psykologian professorina ja Oppimisen ja motivaation huippuyksikön johtajana Jyväskylän yliopistossa.

LÄHTEET

- Bogges, S. (1998). Family structure, economic status, and educational attainment. *Journal of Population Economy*, 11, 205–222.
- Harrington, R. (1994). Affective disorders. Teoksessa M. Rutter, E. Taylor & L. Hersov (toim.), *Child and adolescent psychiatry, modern approaches*. Oxford, UK: Blackwell Science Ltd, 330–350.
- Häggman, E. (2007). Polarisaatiomuistio. 95 000 nuorta koulutuksen ja työelämän ulkopuolella. Pori: Länsi-Suomen lääninhallitus.
- Karppinen, K. (2007). Nuorten ongelmat koulutusvalinnoissa ja toiselle asteelle siirryttäessä. Teoksessa S. Alatupa (toim.), *Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma: Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta*. Helsinki: Sitra, 75, 122–123.
- Kaukonen, R. (2007). Tilastoista syrjäytyneitä nuoria on noin 14 000. *Tieto & trendit*, 7, http://www.stat.fi/artikkelit/2007/art_2007-11-07_002.html
- Kiuru, N., Nurmi, J.-E., Aunola, K. & Salmela-Aro, K. (painossa). The role of peer groups in adolescents' educational trajectories. *European Journal of Developmental Psychology*.
- Levine, P. & Nourse, S.W. (1998). What follow-up studies say about post-school life for young men and women with learning disabilities: A critical look at the literature. *Journal of Learning Disabilities*, 31, 212–233.
- Maughan, B. (1995). Long-term outcomes of developmental reading problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36, 357–371.
- Nurmi, J.-E. (1993). Self-handicapping and a failure-trap strategy: A cognitive approach to problem behaviour and delinquency. *Psychiatria Fennica*, 24, 75–86.
- Nurmi, J.-E., Hirvonen, R. & Aunola, K. (2008). Motivation and achievement beliefs in elementary school: A holistic approach using longitudinal data. *Unterrichtswissenschaft*, 36, 237–254.
- Nurmi, J.-E., Salmela-Aro, K. & Ruotsalainen, H. (1994). Cognitive and attributional strategies among unemployed young adults – A case of the failure-trap strategy. *European Journal of Personality*, 8, 135–148.
- Onatsu, T. & Nurmi, J.-E. (1997). Family background and underachievement at school and in society: The role of family composition, emotional atmosphere and parental education. *European Journal of the Psychology Education*, XII, 315–330.
- Onatsu-Arviolommi, T. & Nurmi, J.-E. (2000). The role of task-avoidant and task-focussed behaviors in the development of reading and mathematical skills during the first school year: A cross-lagged longitudinal study. *Journal of Educational Psychology*, 92, 478–491.
- Opetusministeriö (2005). Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio. Helsinki: Opetusministeriö, työryhmämuistioita ja selvityksiä, 33.
- Piri, M., Lehtoranta, P., Leivo, H. & Nurmi, J.-E. (1998). Nuotti ohjaukseen: Nuoret työelämän kynnyksellä. Helsinki: Kuntoutussäätiö, työselosteita 17.
- Pitkänen, S., Aho, S., Koponen, H., Kylmäkoski, M., Nieminen, J. & Virjo, I. (2007). Ryhtiä ja ruutia nuorten työvoimapaalveluihin. Nuorten yhteiskuntatakuun toteutumista ja tuloksia selvittävä tutkimus. Helsinki: Työministeriö, työpoliittinen tutkimus, 333.
- Savioja, H. (2007). Koulutekijät nuorten syrjäytymisriskiä selittämässä. Teoksessa S. Alatupa (toim.), *Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma: Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta*. Helsinki, Sitra, 75, 140–141.

- Savolainen, H. (2001). Explaining mechanisms of educational career choice. A follow-up study of the educational career choices of a group of youths that finished compulsory education in 1990. Joensuu: Joensuun yliopisto, Kasvatustieteellisiä julkaisuja 69.
- Vanttaja, M. (2005). Koulutuksesta ja työstä karsiutuneiden nuorten kotitaustan ja myöhempien elämänvaiheiden tarkastelua. *Yhteiskuntapolitiikka*, 70, 411–416.
- Vanttaja, M. & Järvinen, T. (2004). Koulutuksesta ja työstä karsiutuneet: Vailla ammattitutkintoa ja työpaikkaa vuonna 1985 olleiden nuorten myöhemmät elämänvaiheet. *Yhteiskuntapolitiikka*, 69, 472–480.
- Vuori, J., Koivisto, P., Mutanen, P., Jokisaari, M. & Salmela-Aro, K. (2008). Towards working life: Effects of an intervention on mental health and transition to post-basic education. *Journal of Vocational Behavior*, 72, 67–80.
- Vuori, J., Silvonen, J., Vinokur, A.D. & Price, R.H. (2002). The Työhön Job Search Program in Finland: Benefits for the unemployed with risk of depression or discouragement. *Journal of Occupational and Health Psychology*, 7, 5–19.